

מהאימפריה הגדולה נותר אי תרבותי
שלא יכול לשאוף אל יותר מאשר
קיום צנוע. בניין הפרלמנט ההונגרי

לכתור איו מלך

בזדפשט כבר מזמן
איבדה את ההצדקה
לפאר הקיסרי שלה,
אך עדיין מתהדרת בו.
גם "הרובע היהודי"
שבה התרחק מאוד
מהיהדות, אך ממשיך
לשאת את השם
הזה בגאווה, בעיקר
לצרכים מסחריים.
תמונות הונגריות,
משולבות בנגיעות
בלתי נמנעות של
החורבן הגדול

יזאב שורק

בזדפשט היא ללא ספק אחת ההמצאות
המרשימות ביותר של שלהי המאה ה-19.
כך, כמה מהדמויות עתיקים, אבל ההמצאה
מודרנית. העיר שאוחר לה יחידיו משלוש ערים
– בודה, אוכודה (בודה הישנה) ופשט – נוצרה
רשמית רק ב-1873. ארבעים השנים שבאו אחרי
האיחוד חוללו עיר שיופיה לא הועם עד היום:
שדרות איריות ממדים, רצופות מבנים הרורים,
נמתחות בקשת ששתי קצותיה על גדות הדנובה,
ובקריבה היא חופנת את ה'בלווארד', לב העיר.
אלה הצטרפו לפרויקט הגדול שהתבצע 25
שנה לפני האיחוד: חיבור שתי גדות הדנובה
על ידי גשר קבוע, הלא הוא גשר השלשלאות
(לאנצ'היד), הניצב עד היום בלב תמונות הנוף
המרהיבות של הבירה ההונגרית.
לרבים מהמראות הנשקפים בעיר אחראיות
הגיגות 'אלף השנים' לממלכה ההונגרית, שצוינו
בשנת 1896 ולוו בקדחת בנייה: רכבת תחתית,
שקמה לה רק זו של לונדון, נסללה מתחת
לכמה מן השדרות המפוארות; מונומנטים מלאי
גאווה לאומית הוצבו בכל כיכר ואחר; ואכן פינה
הנוחה לבניית ארמון הפרלמנט ההונגרי, מתוך
נגלומניה אסתטית להפליא. ראיתי לראשונה
את הבניין הזה במלוא הדרו, מן הגדה השנייה
של הדנובה, כשקירות משפחה בודפשטאית
הסיעה אותי למרכז העיר. תהיתי בפניה מה
עושה הרפובליקה ההונגרית הלא ממש גדולה,
חברה שולית באיחוד האירופי, עם המכנה העצום
הזה. "אתה צריך לזכור", השיבה לי, "שהבניין
הזה נבנה כדי לשמש אימפריה".
התשובה הוו מספרת את הסיפור כולו:
בזדפשט, שהתחזתה בווינה על הכוכה כבירת
האימפריה ההבסבורגית, זכתה לכל הפאר הזה
כאשר הייתה, או לפחות ראתה את עצמה, לבי

צילום: שטיינרסטרק

רובע עם סיפור שונה מזה של מקביליו ברחבי באירופה. רחוב קאזינצי ובית הכנסת האורתודוקסי

פופולרי מאוד במרכז אירופה. אל הברים הללו מגיעים צעירים הגורשים את האזור בסופי השבוע, וגם בעלי שורשים יהודיים המבקשים סוג של מגע מחודש.

כספי החלוקה עדיין זורמים

הסיפור של הרובע היהודי בבודפשט שונה מזה של מקביליו בערים אחרות באירופה, כיוון שיש בו מידה של רציפות. בעוד רוב יהדות הונגריה נשלחה להשמדה שיטתית בחורשיה האחרונים של מלחמת העולם השנייה, גורלם של יהודי בודפשט היה אחר. הנשים, הילדים והזקנים, שלא נשלחו לעבודות כפייה בצבא ההונגרי, אמנם רוכזו בגטו וסבלו ממסעות הרג, מרעב וממחלות – אך לא הועברו למחנות השמדה. מתוך כ־200 אלף יהודים שחיו בעיר לפני המלחמה, רק כ־100 אלף נותרו בה לאחריה, מותשים ורצוצים, שבורי נפש וגוף. חלק מבתי הכנסת וממוסדות הקהילה עדיין עמדו על תלם, והם קיימים למעשה עד היום. גם רבים מיהודי בודפשט החיים בה בהווה, בגלוי או בהיחבא, הם בניהם ונכדיהם של מי שחיו בה לפני החורבן הגדול שהמיטה השואה.

וכך, בקיר בית הכנסת ברחוב וואשווארי פאל, שמשמש כיום את רב העיר החב"דניק, אפשר לקרוא שלט הנצחה המשבח את "חברת שם בודאפעשט" שהקימה את בית הכנסת בשנת תרמ"ו, "תחת פקודת ר' גדיאל טויב נ"י ראש החבריה". ובבית המדרש הקטן של בית הכנסת בקאזינצי, שבו מנהל החזן הקבוע את התפילה בהגייה הונגרית-חסידיית, הקירות מספרים על גבי שלטים נושנים כי כאן משמרים את המנהג הקדמון של הקהילה שלא לומר 'אין כאלוהינו' בימות החול, ומוזהרים שעל פי הוראת 'הבד"צ דפה' על החזן להתפלל אך ורק בנוסח אשכנז, כמנהג המקום מאז ייסודו. כאילו לא הייתה באמצע מלחמה שחרכה הכול, ושהעלימה מן העיר את רוב יהודיה. אפילו הקשר הישן שחיבר את חרדי העיר עם שלוהיהם ב'בתי אונג'רן' שבירושלים עדיין קיים, בדמות קופת הצדקה שעל הקיר, המכוונת דווקא אל 'כולל שומרי החומות' שלהם. במשרדי הקהילה, בבית גדול מאוד ברחוב שיפ, חיפשנו רישום נישואין ישן. הברור הזה היה אחת מכמה סיבות שהביאו את אבי, טוביה שלזינגר, ואותי עמו, לשוב פעם נוספת לארץ הולדתו, למעין סיבוב השלמות של טיול שורשים. פקידים מפהקים בחדרים גדולים מדי שלחו אותנו אל חדר שבו ארונות מתכת מלאים בכרכים ענקיים, ישנים. בתוכם, בעט נובע וככתב מסולסל, מוצגות רשימות הנישאים ורשימות הנפטרים משנות ה־20 וה־30. גם פקדי הרבנות, מתברר, כתבו הכול בכתב לטיני, למעט שמות עבריים של החתן והכלה, שצורפו לשמם האזרחי. את מבוקשנו לא מצאנו.

מנציחים את הקיים

ברחוב צדרי, רחוק ממוקדי התיירות, ניצב 'מרכז זיכרון השואה' של בודפשט, המורכב ממוזיאון ומכון

העירוני הגדול שבו גם גן חיות, היא טיול לא מודע במנהרת זמן. מסלול הקו, שמכונה בהונגרית ה'מילניום פלדאלאטי וואשט', נחפר לפני 120 (0) שנה כדי שאזרחי העיר החדשה יוכלו להגיע בהמוניהם אל אתר הקיט העירוני בלי לזהם ברעש ובדוחק את שדרת אנדראשי הנוצצת. וכמו לא עברו מאז על העיר שתי מלחמות עולם, שדרת אנדראשי עדיין נוצצת, המרחצאות הם עדיין בין האטרקציות המובהקות של בודפשט, וכמה מתחנות התחתית נראות בדיוק כמו אז. הקו הקצר הזה, המחבר בין העיר ובין הקיט, ביטא במובהק את התפיסה החדשה, הנאורה, באשר לחייו ודמותו של בן התרבות. כלומר, של זה שנתמזל מזלו לחיות בלבה של הציוויליזציה הגאה.

אחד מאותם בני מזל היה בנימין זאב הרצל. או הרצל תיוואדאר, בהגייה ההונגרית של עיר הולדתו. בית משפחתו ניצב בפנתו של מה שמכונה עד היום 'הרובע היהודי' של העיר, ברובע השביעי הצפוף והמבוקש. כאן נמצאים כמה בתי כנסת פעילים ומסעדות כשרות, שריד דל של מה שהיה פעם ה'מאה שערים' של היהדות האורתודוקסית ההונגרית. מנגד בולטת שם סצנת חיי הלילה והאמנות הפורחת, במה שנחשב לאזור אופנתי ומתחדש.

ברחוב קאזינצי, מוקף בשתיים משלוש המסעדות הכשרות הפועלות בעיר וצמוד למקווה הטהרה היחיד שלה, משגשג לו הוסטל ערכני גדוש תרמילאים, נטולי קשר לנקודה היהודית. אך זו אינה נעלמת: 'הרובע היהודי' הוא שם בעל אפיל תיירותי טוב, וסידורים רבים מוצעים בו. בכמה מהברים בסביבה אף מוגש חיבור מעניין בין הטרגדיות הצעירה של הרובע לבין העבר (וההווה) היהודי שלו: תפריט מאכלים אופייניים למטבח ההונגרי-יהודי (אך משוחררים מעולה של הכשרות), ומופעים של מוזיקת כלייזמר צעירה, ז'אנר

כתור אין מלך

לבה של אירופה, וכאשר אירופה הייתה לבו של העולם כולו. ואכן, במפנה המאה ה־20 היא התחרתה בהצלחה במרכזים האימפריאליים של ברלין, פריז וסנקט פטרבורג, ואף השיגה אותם במירוץ הקדמה. כיום נותרה הבירה הקיסרית ככתר ללא מלך, גולת כותרת מרהיבה של כמעט שום דבר.

מלחמת העולם הראשונה, שפירקה את ברית הווגיות האוסטריו-הונגרית, קיצצה גם את כנפיה של הונגריה עצמה. המזרח הטרינסילבני הועבר לידיה של רומניה, הצפון לסלובקיה, והדרום ליוגוסלביה. בידי הממלכה נותרו כשליש משטחיה הקודמים, היא חדלה מלשלוט בחייהם של מיליוני רותנים, רומנים, סלובקים וסלאבים, איבדה את דמותה הרב־תרבותית, ואף הותירה מיליוני הונגרים מחוץ לתחומה. מה שנותר הוא מדינה קטנה, נטולת מוצא אל הים, הדוברת שפה שאינה משתלבת בשום פסיפס אירופי; אי תרבותי שלא יכול לשאוף אל יותר מאשר קיום צנוע. הדנובה, המתפתלת באלגנטיות ובהדר בין הגבעות של בודה למישור של פשט, מציעה אולי סוג של חיבור אל חלקיה האחרים של מרכז אירופה ומזרחה, אבל הכרך שלגרותיה נותר מרכזה של ארץ שאינה הרבה יותר מכפר אחד גדול.

אנדרטאות לפטריוטיות

בשנים שבין מלחמות העולם עוד השתעשעו ההונגרים ברצינות בחזון של שיבה אל הגבולות הישנים, הרחבים. כיום, בעידן האיחוד האירופי, הם מתבוננים בעיניים כלות בירידת הערך המתמדת של מטבע הפורינט, ומשלמים תמורת מזון מהיר בסכומים בני ארבע ספרות. לפטריוטיותם ההונגרית, שהזין דורות של מאבקי עצמאות מול הטורקים והאוסטרים, לא נותר אלא לחגוג את עצמו באינספור האנדרטאות המוקדשות לכל איש־שם הונגרי – יהיה זה משורר, מלחין, אדריכל, או כל אחד מהמנהיגים של המרידות הלאומיות, הכושלות ברובן. גם בשמות הרחובות הם מונצחים: דומה שאינך יכול ללכת בבירת העם המאדיארי, כמו גם בעיירות השדה כולן, מבלי להיתקל בקושת לאיש ובפֶּטוּפי שנודו, בראקוצי פֶּרְנֶץ, בראקֶץ פֶּרְנֶץ ובקאזינצי פֶּרְנֶץ – כולם בנוהג ההונגרי המקדים את שם המשפחה לשם הפרטי.

ואם זה לא מספיק, הפטריוטיותם ההונגרית יכול להתנחם בבית המרחץ: המורשת הזו של הכובשים הטורקים השנואים הפכה כאן לתחביב לאומי, המתבטא ברביצה בברכות מים חמים בקיץ ובחורף. המרהיב שבמרחצאות בודפשט ניצב כארמון פלאים בשוליו של הגן הגדול שבשיפולי העיר, וקרוי על שמו של אישטבן סצ'ני. שמו של סצ'ני מונצח גם בשם גשר השלשלאות שאת בנייתו יזם, ופניו מתנוססים על שטר ה־5,000 פורינט – שווה ערך לפחות ממאה שקלים.

נסיעה בקו הרכבת התחתית מס' 1, מהתחנה למרגלות בניין האופרה שבמרכז העיר ועד לגן

כתור אין מלך

יש חרבות וגביעים, אין בתי כנסת ורבנים. הטירה בשארוואר. משמאל: פרופ' טוביה שלזינגר עם ראש העירייה

וכפרים בהונגריה, ומנהלות שיחה תורנית ערה, קשרי נישואין ומחלוקות עסיסיות. וכל זה רק ביחס לחלק הרבני, האורתודוקסי; לצדו רחשו גם חיים יהודיים חילוניים יותר, משכילים ומתבוללים ברמות שונות, שהפכו את היהודים לגורם מרכזי – לא רק איכותית אלא גם כמותית – באינטליגנציה ההונגרית, בקרב בעלי המקצועות החופשיים ובמעמד הבינוני העולה. ההתעלמות מן ההווה הזו, הסילוק שלה מעל פני שטח, כואבת בעיניי יותר מאשר ההתחמקות מתיאור הווה של השנים ההן במלואה.

בעוד אני כובש בתוכי זעם על המחיקה המוחלטת של הקהילה שהייתה בשארוואר, אבי הוטיר יותר מהכיתוב על האנדרטה שבכל זאת הוקמה כאן לזכר השואה. באנדרטה, שהוצבה במקום הצרדי ביותר בגן הציבורי הגדול המקיף את הטירה, מוזכר כי יהודי העיר (הפתעה! היו יהודים בעיר! כמה? ממת? אין רמז) "גורשו ב־1944". לא נרצחו, לא נשלחו למוות. גורשו. סקרן למצוא עדות על החיים שהיו כאן פעם, ואולי גם תמונות של רב העירייה – הסבא או הדוד – דחקתי באבא שנלך אל בית העירייה הקטן ונבקש לעיין בארכיון המקומי. אבא ניגש אל המזכירה שישבה בכניסה, הציג עצמו בהונגרית כפרופסור מ־ישראל – קשה להאמין כמה שמחים המקומיים בכל זו שדובר את שפתם, ועוד בהטעמה הנכונה – ושאל על קיומו של ארכיון. נראה שהמזכירה מעולם לא נשאלה על כך לפני כן, אבל מבוכתה נקטעה מיד, כאשר עבר לידנו איש הדור־לְבוש ומשופם. היא הצביעה עליו ואמרה, כצפוי, שהנה ראש העיר. גם הילדים שלי היו אומרים כך: הוא נראה בדיוק כמו ראש עיר־שדה קטנה במשחק הפל־ימוביל או בסיפורי רחוב סומסום.

אין הפ־יאנדר לסיפור הזה. ראש העיר נהנה להעביר את חצי השעה הבאה בשיחה ערה עם אבי, תחילה בבניין העירייה ואחר כך בקרן הרחוב, והפנה אותנו לפנסיון ששימש בעבר כבית הכנסת האורתודוקסי (הניאולוגי, והמפואר יותר, חרב). אבל טען שאין כלל ארכיון עירוני או תיעוד אחר כלשהו. בטלפון סלולרי מיושן הוא נוף בשומר בית הקברות, אחרי שהעדנו כי האיש הותיר את המקום שבהשגחתו פרוץ. הלה התייצב כעבור דקות ספורות באותה קרן רחוב ונטל את מקל השיחה. דווקא כאן נפתח משהו, כשאבי תהה באוזני השומר מדוע האנדרטה לזכר השואה מציינת רק שהיהודים "גורשו", ולא מספרת לאן ולשם מה. אבא הוסיף ואמר, עם רמז של אירוניה, שאין למקומיים כל סיבה להסתיר את העניין: הרי זה פועלם של הגרמנים, ואין ההונגרים אחראים כלל למה שאירע. "יש לנו בהחלט מה להסתיר", השיב לו השומר, איש גבוה בשנות השישים לחייו, "זה לא רק הגרמנים".

שלא כמו בשארוואר, ברבות מערי הונגריה נותרו בתי הכנסת על עומדם, והם משמשים כיום לצרכים עירוניים שונים. יוצא מן הכלל הוא מה שמצאנו בשופרון, עיר עתיקה ויפה על הגבול האוסטרי, המוכרת גם כאודנבורג. כאן מצויים שני בתי כנסת

כולל הראשיות, המחברות בין אזורים שלמים – אינן אלא כבישים דר־מסלוליים צרים, נטולי שוליים, לא פעם משוכשים.

בית הקברות היהודי של שארוואר, אמרו לנו בבורפשט, נמצא ממש על גדות נהר הראבה, כמה שהיה פעם הקצה של הקצה. כמו במקומות רבים כל כך, גם כאן החלו היהודים את התיישבותם לא בכפר הראשי שסביב טירת האציל המקומי, אלא בכפר שמחוץ לו, ובפאתי היישוב המרוחק הזה נוסד בית הקברות. היום המקום כבר אינו נידח: בשנות ה־60 מצאו במרחק מאות מטרים מבית העלמין היהודי מעיינות חמים, מה שהוביל ליצירתו של קומפלקס מרחצאות וספא ענק, המודרני ביותר בהונגריה. אתרי המרפא והנופש הוניקו את העיירה הקטנה אל מפת התיירות.

אחרי שזכינו לעלות על קברו של הרב טוביה, ועל קבר רעייתו יטל, סבתו של אבי, חיפשנו לשווא את מבנה בית הכנסת הישן של העיירה שנתרוקנה מיהודיה. משלא איתרנו אותו, קיוונו שהמבנה הנאה יִמצא לפחות בתמונות. ובכן, הטירה המקומית, זו שהעירייה התפתחה סביבה, מתהדרת במוזיאון. נכנסנו אליו כדי לגעת במשהו מהעבר. לשווא. המוזיאון, המפאר את משפחת האצולה המקומית נאראשדי ששכנה בטירה הזו ואת גרוד הפרשים הגאה שהנהיג בעל הבית, מתהדר בעיקר באוסף אינסופי של גביעים וחרבות ושאר ענייני רהב. מסדרון אחד מוקדש בכל זאת לתולדות העיירה עצמה, ובו מפות ישנות, תאריכי מפתח בהתפתחות הכפרים שיצרו יחד את העיירה, וכמה גלויות ישנות המתארות את המבנים המרכזיים בה – בעיקר כנסיות שקיימות גם כיום. לכאורה, התיעוד מתבקש הרבה יותר כשמדובר במבנים חשובים שנעלמו מעל פני האדמה – כלומר, בתי הכנסת – אבל מתברר שהמוזיאון העירוני אינו יודע דבר על קיומה של קהילה יהודית במקום, על בתי הכנסת שלה ועל מנהיגיה. כלום.

ציוויליזציה שהתאיידה

ביום השואה האחרון העליתי סטטוס לפייסבוק ובו הערתי שכשמדברים על שואה, מכוונים את המבט בעיקר למציאות המוזעזת של רמיסת הכבוד האנושי, ההשמדה השיטתית, ההרעבה, השעבוד והרצח. אבל יש היבט נוסף, והוא לא מה שהתרחש בשנות האימה הללו, לא "הפלנטה האחרת" שהתקיימה בלב אירופה של המאה ה־20 – אלא החורבן שנשאר. היעלמותה של ציוויליזציה מפוארת, התאיידות מפה שלמה של קהילות בעלות היסטוריה עשירה ועולם רוחני רב ענפים ומחלוקות, חלק הארי של ההווה היהודית בדורות שקדמו למלחמה. נראה שלעולם לא נוכל להפנים את גודלו, עוצמתו וגיוונו של העולם שנחרב. ההיקף הוא בלתי נתפס. חיים שלמים שרחשו ואינם עוד, על קשרי הקשרים שביניהם.

קריאה בספרות הרבנית של הדור הקודם, באילנות היוחסין ובספרי התשובות, חושפת רשת צפופה של קהילות הנפרשת בין עשרות רבות של ערי שדה

מחקר. חלק מהמבנה הנאה והמרשים, פרי תכנונו של האדריכל הנודע פרנק גרי, ממוקם בתוך מה שהיה במשך שנים רבות 'בית הכנסת של רחוב פאוזה', מהגדולים שבבתי הכנסת בעיר. מיקומו של בית הכנסת הזה הרחק מן הרובע היהודי מעיד שוב עד כמה תוססים היו החיים היהודיים בעיר כולה.

אבי הגיע לביקור במכון בתקווה לאתר פרטים נוספים על גודלו של אביו, ר' פנחס שלמה שלזינגר, שגויס כמו רוב הגברים היהודים לפלוגות העבודה שסופחו לצבא, ונהרג בעת שירותו שם. אבא ניהל שיחה ארוכה ומרתקת עם החוקר הראשי של המכון, אך מה שהותיר בו רושם מיוחד היא העובדה שמדובר בגוף ממלכתי של ממשלת הונגריה, ושעובדי המכון וחוקריו אינם יהודים. עצם קיומו של מרכז כזה ללא דומיננטיות יהודית מעיד על הפנמה מסוימת, חלקית בוודאי, של האחריות ההונגרית הכבדה לגורלם המר של יהודי המדינה. בדברי ההסבר של אתר המרכז מצוין במפורש, שהקמתו מחוץ לרובע היהודי נועדה להדגיש את האופי הלאומי שהוא מבקש להעניק לזיכרון השואה.

את הפן ההפוך של הגישה ההונגרית לעבר היהודי מצאנו כשנסענו לשארוואר, עיירה קטנה במערב הונגריה. סבו של אבא, הרב טוביה הכהן פישער, כיהן כאן כרב. בתו, היא סבתי, הייתה מספרת שבעיירה לא התגוררו מלומדים מלבד הרב והכומר, וכך היה אביה מוצא עצמו נפגש מפעם לפעם עם הכומר המקומי למשחק שחמט ולשיחה תיאולוגית. הרב טוביה נפטר זמן רב לפני המלחמה וזכה לקבר, אך בנו שכיהן אחריה, הרב מנחם הי"ד, נשלח עם בני קהילתו אל בירקנאו.

הדרמנו אל קצהו של הבאלאטון, אגם שכל ההונגרים באים לנפוש בו בקיץ, והמשכנו מערבה דרך רכס הרי הבאקון היפים (באזורים אחרים באירופה היו קוראים להם גבעות). לכיוון מישורי הבורגנלנד. הנסיעה חושפת את הונגריה שמחוץ לבירה. כאן, מלבד האוטוסטרדות הספורות, כל שאר הדרכים –

במבנה הגבוה והצר

של בית הכנסת בשופרון (למטה), מכה באפך הקרירות הלחה של מבני אבן נושנים. המשחזרים טוענים שהחדר המחובר אל החלל המרכזי באמצעות חרכים, הוא עזרת הנשים. נשות שופרון היו זקוקות לא רק לעיניים חדות כדי לעקוב אחר המתרחש בעזרת הגברים, אלא גם לאומץ רב ברדתן למקווה הטהרה – אם אמנם הבאר העמוקה שבחצר נועדה למטרה הזו

כתור אין מלך

הווי יהודי משוחרר מעולה של הכשרות. בית קפה בבודפשט. מימין: המאקוש, מגולות הכותרת של המטבח ההונגרי

מישור שכזה הוא ארגו חול נפלא למתכנני ערים, שיכולים לשרטט בו בקלות את השרדות והגנים, כפי שאכן עשו בימי פיתוחה הנמרץ של העיר בשלהי המאה ה-19. לעומתה בודה שמעברה המערבי של הדנובה היא ארץ גבעות. מי שחוצה את גשרי ארז'בט או סאבאטשאג מערבה רואה מולו את המצוק המרשים של גבעת גלרט ואת 'אנדרטת השחרור', מעין פסל חירות שמתאר שחרור מפוקפק למדי. הוא מוקדש לשחרורה של הונגריה בשלהי מלחמת העולם השנייה מהכיבוש הגרמני, כיבוש קצרצר שאין בו כדי לכסות את ערוות הברית שכרתה הונגריה עם גרמניה הנאצית לאורך רובה של המלחמה.

המתאר ההררי הוא גם שנתן לבודה את ההצדקה האסטרטגית לפתח בתוכה עיר מלוכה. כיום היא מכונה ה'וואר', או המצודה, ספונה בין חומות ומאכלסת ארמונות-מוזיאונים, כנסיות ובתי מגורים עתיקים, המשקיפים בהדר מלכות אל עבר מישורי פשט.

השידוך שבין בודה לפשט העניק לעיר באופן טבעי את מה שלשמו נזקקה פריז להקמת מגדל אייפל: נקודת תצפית המעצימה את חוויית יופייה של העיר, ומושכת תיירים בורם תמידי לעמדות אסטרטגיות המאפשרות מבט פנורמי עליה, באור יום או בתאורת הלילה המקסימה של הגשרים והשרדות. סכסוך כלכלי על זכויות המכירה בדוכני הפסגה של גבעת גלרט הביא לסגירה זמנית של הגישה אל רוב נקודות התצפית, ודחק אותנו אל אחת ויחידה, שכבר הייתה מלאה תיירים נרגשים שצילמו בסלולרי, במצלמה ובווידאו.

לקח לי זמן להבחין שרוב המצלמים מפטטים בעצם בעברית. בין התיירים בלטה גם אחת בכיסוי ראש מוסלמי, והנה, דווקא היא שמחה לגלות שגם אנחנו מדברים עברית, ובזאת מיקמה עצמה בטבעיות מפתיעה בתוך הזהות הישראלית. כשראתה שבני מחזיק משקפת, ביקשה ממנו שייתן גם לה לראות. "וואי, איזה יפה, איזה יפה", התפעלה בעברית במבטא ערבי מתנגן.

בדרך חזרה אל הרכב מצאנו את האוטובוס של התיירים. על שמשותו הקדמית היה כתוב באנגלית 'עיריית לוד'. הקדמה בלתי צפויה לנחיתה בנתב"ג, שעות ספורות מאוחר יותר. ■

לתגובות: dyokan@makorrishon.co.il

אחר בעיר. מדובר בקהילה חדשה וצומחת, הנשענת לא מעט על יהודים שמגששים את דרכם חזרה לחיבור לאמאיים אל יהדות אבותיהם. לא הרחק משם, בעיבורה של אותה אובודה, ניצב מבנה ניאורקלאסי ששב לאחרונה לשמש בייעודו המקורי כבית כנסת. טרם הכללתה של אובודה בעיר המאוחדת בודפשט, הייתה היא מקומה של קהילה יהודית גדולה, שלא הורשתה להתגורר בעיר עצמה. הקהילה הזו בנתה ב-1820 את המבנה המרשים, ששימש אותה עד לפרוץ המלחמה. לפני כשלוש שנים חידש בית הכנסת את ימיו כקדם, אם כי בהבדל קל: כיום הוא מופעל בידי אנשי חב"ד, הרחוקים מהזרם הניאולוגי שאליו השתייכה הקהילה משעת הפרדת הקהילות באמצע המאה ה-19 עד חורבנה. אלא שהקהילה של אובודה עתיקה הרבה יותר, ובמקורה שלטה בה האריקות הדתית. פירוש השם 'אובודה' הוא כאמור 'בודה הישנה', ובמקורות הרבניים והיהודיים מוכרת העיר הזו כ'אלט אופען' או 'אובן ישן'. את בית הכנסת חנך הרב משה מינץ, ואחד מאבות-אבותיי, ר' חיים קיצע שלזינגר, נשא בו את דרשת בר המצווה שלו, בסביבה מלאה תלמידי חכמים. הדברים מתוארים בספר 'אוצר חיים': "בן י"ג דרש בבית הכנסת באובן ישן דרשתו, ופלפלו עמו רבו הגאון הרב מו"ה משה מינץ אב"ד דשם (של העיר), והתלמידי חכמים דשם למאות בעלי תורה או באובן ישן, ובסעודה שלישית קרא אביו כל הבעלי תורה לסעודה ופלפלו שוב על מה שדרש בשחרית".

אחד המתפללים הקבועים במקום, בגלגולו המחודש והמחויב"ד, הוא יהודי שזכה לפרסום מסוים: צ'שאנאר סגדי, חבר בפרלמנט האירופי ועד לא מכבר בכיר ב'יוביק', התנועה הלאומנית האנטישמית בהונגריה. לאחר סגדי גילה – לצערו אז – כי הוא יהודי, הוא עזב את המפלגה האנטישמית והחל לאמץ אורח חיים יהודי. מי שמדריך אותו בחייו החדשים, כך נראה, הוא הרב שלמה קובס, המכהן באותו בית כנסת ישן-חדש המשקיף אל הדנובה.

הכיבוש כאליבי

אינה דומה פשט לבודה: פשט, העיר שממזרח לנהר, פרושה על פני מישור שטוח, כמייצגת את השפלה ההונגרית הגדולה שהיא מצויה בפאתיה.

עתיקים, שאחד מהם שימש את הקהילה המקומית במאה ה-13, הרחק בימי הביניים, והוא אפוא אחד מבתי הכנסת הקדומים באירופה.

בכניסתך אל המבנה הגבוה והצר, מכה באפך הקרירות הלחה של מבני אבן נושנים, ושוטפת אותך התרגשות של עבר רחוק הטבוע בקירות. הבימה שוחזרה, והמשחזרים טוענים שהחדר הצמוד מאחור, המחובר אל החלל המרכזי במה שלא ניתן לכנות אלא חרכים, הוא עזרת הנשים. נשות שופרון של העת ההיא היו זקוקות, כנראה, לא רק לעיניים חדות כדי לעקוב אחר המתרחש בעזרת הגברים, אלא גם לאומץ רב בדרתן למקווה הטהרה – אם אמנם הבאר העמוקה שבחצר נועדה למטרה הזו, כפי שטוען הפרוספקט המקומי.

דרשה בלתי נשכחת

זיכרונות החורבן אינם הופכים את בודפשט היהודית לעיר קודרת. אל מטיילי השורשים היהודיים המגיעים לכאן מישראל ומארה"ב מצטרפים בשנים האחרונות מטיילי ה'לואו קוסט' הישראליים, שהעיר מציעה להם עסקת תיור במחיר שקשה לסרב לו, וכן אנשי עסקים וסטודנטים שבאים ללמוד בה. כל אלה הם קהל היעד של החב"דניקים המקומיים, ושל התפילות וארוחות השבת שהם מקיימים באולם מהודר המשקיף אל שדרות קארוי. האווירה בארוחות הללו נינוחה ועליזה, והעברית היא השפה המשותפת, גם אם לעתים במבטא הונגרי, יידישאי או אמריקני.

כמה רחובות משם, בלב הרובע היהודי, מוצעות ארוחות שבת עשירות וכשרות למהדרין במסעדות 'חנה' ו'כרמל'. בתשלום מראש של כמה אלפי פורינטים – כלומר, בזול – ניתן לקבל שם את מטעמי המטבח היהודי-הונגרי, מהגרסה המקומית של הדג הממולא, דרך הגולאש עם האטריות ההונגריות, המשך בפלצ'ינטות, הלא הן החביתיות המפורסמות, ממולאות האגוזים (דיוש), ועד לעוגות הפרג (מאקוש) שכמותן לא טעמו בארץ הקודש.

בשעת אחר הצהריים של יום חולין, ביקרנו קרובי משפחה בשכונה בודפשטאית מרוחקת, בחלק של העיר הנקרא אובודה. הרחובות כאן נדמים כרחובותיו של כפר מנומנם, ועצי הדובדבן בחצרות עמוסים פירות שעוד רחוקים מלהבשיל. הקרובים הללו הם נצר למשפחה רבנית, שבצוק היתמות והמלחמה אימצו בהתלהבות שילוב של קומוניזם ופטריוטיזם הונגרי, ורחקו מאוד מכל זיקה ליהדות. בת הדודה של אבי הייתה לסופרת קומוניסטית נודעת, וכעת נכדתה, שעוסקת בתחום העשרת תרבות לילדים ונוער, מספרת לנו כי במסגרת זו היא עובדת גם עם קהילה יהודית רפורמית במקום

צילומים: יואב שורן

כמו לא עברו שתי מלחמות עולם, השדרות עדיין נוצצות. רחוב מרכזי בבודפשט